

Охріменко Світлана Станіславівна, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АСОЦІАЛЬНОЇ ТА АНТИСОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНІСТІ ОСОБИСТОСТІ КОРУПЦІОНЕРА

Людина - соціальна істота, і вона не може бути вільною від умовностей, що існують у суспільстві. Надмірно часте вживання і невиправдане розширення поняття «корупція» призводить до того, що особа перестає критично оцінювати як власну поведінку, так й поведінку інших. Між тим, корупційні діяння - такі, що становлять небезпеку для засад суспільного життя завдяки, насамперед, розмиванню меж законслухняної та моральної поведінки. Це тим більше важливо, що рівень правосвідомості й моральності громадян у суспільствах перехідного періоду та кризових суспільствах далекий від бажаного.

Потенційну корупційність як гуманітарний феномен складають певні соціальні, морально-етичні та індивідуально-психологічні компоненти. Зокрема, підвищену корупційну загрозу особистості становлять соціально-психологічні вади, а саме:

- домінування утилітарних потреб і, відповідно, мотивів;
- асоціальна чи антисоціальна спрямованість;
- наявність комплексу захисних механізмів, що дозволяють особі за будь-яких обставин знайти підстави для самовиправдання й ін. [1].

З огляду на наведене приділимо увагу саме характеристиці механізмів формування асоціальної та антисоціальної спрямованості посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Звичайно, на особистісному рівні девіантна поведінка найчастіше супроводжується наявністю *психологічних механізмів самовиправдання і захисту*. Ці механізми формуються в результаті власного досвіду, при спілкуванні та взаємодії з особами з найближчого оточення, після чого набувають певної автономії і починають впливати на поведінку на підсвідомому рівні. Різним видам девіантної поведінки відповідають свої специфічні способи обґрунтування й самовиправдання, причому виправдання власних дій має сталий характер, змінюються нюанси, але характер і сутність позиції залишаються.

Захисні механізми безпосередньо зумовлюються ціннісною системою особистості, а психологічний захист полягає в реорганізації усвідомлених і неусвідомлених компонентів і в переструктуруванні ієрархії мотивів. Важливо, що при цьому покарання у більшості випадків приймається як незаслужене, несправедливе чи надмірне, як результат упередженого ставлення до своєї персони, тому й не може слугувати достатнім стимулом для критичного перегляду внутрішньої позиції, адекватної оцінки минулого й правильного визначення життєвих перспектив.

Наступний механізм передбачає вплив на особистість групових норм (групової моралі). Як правило, корупційні діяння вчинюються або в групі, або з огляду на норми уявної референтної групи. Такі групи створюються досвідченим лідером, із самого початку є досить організованими і швидко еволюціонують у своєму розвитку; у них відсутні стосунки, засновані на емоційних зв'язках, а якщо такі спочатку й існують, то вони швидко заміщаються власне функціонально-діловими, зумовленими участю у групових злочинах, і не поширюються поза спільну злочинну діяльність [2].

Разом з цим, такі групи мають виражені специфіку, що відрізняє їх від інших злочинних груп. Вони полягають, передусім, у тому, що їх структура є своєрідною копією тих організацій, всередині яких вони функціонують: лідери обіймають в них вищі керівні посади, відповідальні виконавці - керують структурними підрозділами, де працюють рядові учасники. Існуючі відносини службової залежності використовуються, в тому числі, й для здійснення злочинних оборудок, тобто організатор, визначаючи можливості для вчинення злочину, пристосовується до ситуації й використовує існуючі об'єктивні умови у злочинних цілях. Переплетення виробничої й протиправної діяльності, використання посадовими особами свого службового становища надає таким групам значних переваг.

Але найбільш характерною ознакою є наявність у учасників подвійної системи цінностей та переконань («подвійної моралі»): вони не ідентифікують себе зі злочинним світом, але при цьому ігнорують

правопідзахисні соціальні цінності та надають підвищеної значимості особистому добробуту; корупційне діяння, на відміну від інших злочинів, хоча й оцінюється як протиправна дія, але не засуджується як засіб особистого збагачення.

У свою чергу, *третій механізм полягає у впливові на поведінку особи наявних у неї адикцій* (хімічних чи нехімічних залежностей), *а також її приналежності до «груп ризику»* (нерозбірливість у статевих контактах, наявність позашлюбних стосунків, нетрадиційна сексуальна орієнтація, зобов'язання у кримінальному середовищі тощо). Такі особи, відчуючи постійну понаднормативну потребу в коштах, стають підвищено вразливими стосовно спокуси вчиненні корупційних правопорушень.

Таким чином, враховуючи суто гуманітарну основу корупції як соціального явища, провідним спонукальним чинником виникнення корупційної поведінки слід вважати девіантність особистості, тобто схильність не підпорядковуватися існуючим соціальним нормам. Внаслідок цього значна частка норм професійної поведінки особою- корупціонером починає сприйматися як номінальна і необов'язкова.

Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М. Типология коррупции и коррупционного поведения / Ю. М. Антонян. URL: <http://antonyan-jm.narod.ru/inter3.html>.
2. Журавлев А. Л. Психологические факторы коррупции / А. Л. Журавлев, А. В. Юревич // Прикладная юридическая психология. - 2012. - № 1. - С. 8-21.